

UNIVERZITA KARLOVA
v Praze
Filozofická fakulta

Ústav slavistických a východoevropských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Galyna Portechko

**Problematické otázky překladu českých a ukrajinských právních
textů**

**The Problematic Aspects of the Translation of Czech and Ukrainian
Legal Text**

Praha 2009

Vedoucí práce: **PhDr. Věra Lendělová, CSc.**

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Věře Lendělové, CSc. za vedení bakalářské práce, za její trpělivost, ochotu, odborné rady a konzultace při tvorbě práce.

Mé poděkování rovněž patří celému kolektivu Ústavu slavistických a východoevropských studií za příjemné studijní prostředí a všem mým blízkým za velkou podporu.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně za odborného vedení vedoucí bakalářské práce PhDr. Věry Lendělové, CSc.

Dále prohlašuji, že veškerou literaturu a podklady, ze kterých jsem čerpala, jsem uvedla v seznamu použitých zdrojů.

V Praze dne

Podpis

Anotace

Tato bakalářská práce je věnovaná problematickým otázkám překladu českých a ukrajinských právních textů. Cílem práce je prostudování jak praktických tak i teoretických aspektů překladu. Ve své práci se zabývám dějinami překladatelské činnosti ze synchronního a diachronního hlediska, část práce se zabývá zvláštnostmi překladu právní terminologie, prostor je rovněž věnován problému existence dubletní terminologii na Ukrajině, součástí práce je také určení překladatelských metod a také stanovení praktických překladatelských doporučení pro překladatele právní dokumentace a literatury.

Klíčová slova: překlad, právní terminologie, metody překladu (adaptace, transpozice, transliterace, modulace, kalk).

Annotation

This bachelor's thesis focuses on certain questions of Czech and Ukrainian legal text translation. The goal of the manuscript is to examine practical and theoretical aspects of the translation. In this work I investigate the history and development of the translation from the synchronic and diachronic perspectives, as well as the peculiarities of the translation of legal terminology in the part of the existence of duplicions terminology in Ukraine. Furthermore, part of the thesis is devoted to defining the methods of the translation and providing practical recommendations for translators of legal documents and literature.

Keywords: translation, legal terminology, methods of the translation (adaptation, transposition, modulation, calques).

Obsah

1. Úvod	str. 6
1.1 Cíl práce	str. 6
2. Historický exkurz vývoje překladatelské činnosti	str. 8
2.1. Vznik překladatelství	str. 8
2.2. Historický vývoj překladu právní literatury	str. 9
3. Pojem právního jazyka	str. 11
3.1. Definice pojmu	str. 11
3.2. Jazyková analýza administrativně právního stylu českého jazyka	str. 13
3.3. Jazyková analýza administrativně právního stylu ukrajinského jazyka	str. 15
4. Právní terminologie	str. 18
4.1 Definice pojmu právní terminologie	str. 18
4.2 Překlad právní terminologie	str. 23
4.3 Problém existence dubletní právní terminologie v ukrajinském jazyce	str. 24
5. Proces překladatelské činnosti	str. 27
5.1. Charakteristika procesu překladatelské činnosti.	str. 27
5.2. Metody překladu právních textů	str. 29
6. Využití informačních zdrojů	str. 34
7. Rady pro překladatele právních textů	str. 36
8. Závěr	str. 39
Přílohy	str. 40
Číslo 1.	str. 40
Seznam použité literatury	str. 41

1. Úvod

1.1. Cíl práce

Tato bakalářská práce je věnována problematikým otázkám překladu právních textů z českého a ukrajinského jazyka. Ve své práci se chci zabývat teoretickými i praktickými aspekty této problematiky. Jelikož daná práce nemůže podrobněji rozebírat všechny oblasti překladatelské činnosti, chci se dotknout jen některých aspektů, které se z mého pohledu zdají být nezajímavější. Cílem práce je pokusit se určit několik praktických překladatelských metod a postupů, které by se vztahovaly zejména k překladu právních dokumentů, a to na základě prostudování teoretických zdrojů, praktických příkladů (porovnání přeložených dokumentů), a také srovnáním pramenů práva obou jazykových společenství. Podle mého názoru by teoretická východiska měla pomoci překladateli zorientovat se v složité jazykové situaci na Ukrajině (kde existuje nejednotná právní terminologie), a tím mu ulehčit praktickou činnost.

Nekladu si za cíl srovnávat právní systémy obou států, určovat jejich shody a rozdíly. Pokud narazím na zajímavý právní jev, bude vysvětlen jen z jazykového hlediska, nikoli z právního. Rovněž si nekladu za cíl vytvoření dvoujazyčného odborného právního slovníku. I když určitý prostor věnuji analýze nového Česko – ukrajinského právního slovníku.

V bakalářské práci jsou definovány pojmy jako právní překlad a právní terminologie. Část práce je věnována též metodám překladu.

Práce je rozdělena na 8 kapitol.

První kapitola se zabývá dějinami překladatelství a vývojem právní terminologie. V této kapitole se snažím nastínit nejen vývoj překladatelských metod, ale i najít společné body ve vývoji češtiny a ukrajinštiny. Následující kapitola je věnována otázkám právního jazyka. Třetí kapitola mé práce se podrobně zabývá problematikou právní terminologie.

V následující části mé práce jsou definovány metody překladu.

V dnešní době profese překladatele přestává být výjimečnou, neboť stále více lidí kromě své mateřštiny ovládá ještě další cizí jazyk; neznalost aspoň jednoho světového jazyka se dokonce považuje za velký handicap. Ale i přesto nepředpokládám, že kvalifikování specialisté, kteří se odborně věnují právnímu překladu, ztratí svou opodstatněnost a v následujících hlavách své bakalářské práce se to pokusím dokázat.

2. Historicky exkurz vývoje právního jazyka

2.1. Vznik překladatelství

Těžko lze přesně určit vznik překladatelské profese. Pokud se budeme opírat o svědectví Bible, pak potřeba prvních překladatelů vyvstala v době budování Babylonské věže, kdy lidský rod byl pokárán za to, že se svým dílem chtěl přiblížit Bohu. Podle Bible „byli všichni lidé v době po potopě světa jednotní a mluvili společným jazykem. Lidé se rozhodli postavit město a věž až do nebe, aby sebe oslavili a nebyli rozptýleni po celé zemi. Věž tedy byla vystavěna k slávě člověka, nikoliv Boha. Bůh tehdy rozdělil dosud jediný lidský jazyk ve více jazyků a rozehnal lidi po celé zemi“¹.

Toto svědectví o existenci společného pro všechny lidi protojazyka (prajazyka) těžko prokážeme nebo vyvrátíme. Srovnávací jazykověda sice prokázala existenci několika prajazyků společných pro určité jazykové rodiny, mezi které patří např. protoindoevropský (praindoevropský) jazyk, ale stále existují vědecké spory o jeho podobě, době a místě vzniku a nic nenaznačuje existenci jediného jazyka.

Osobně bych dějiny překladatelství zasadila do nejranější doby existence člověka. Již v období existence pospolné společnosti se musely uskutečňovat kontakty s jinými kmeny a národy, které mluvily nejrůznějšími jazyky. I v nejstarší době člověk navazoval obchodní kontakty, uzavíral spojenecké smlouvy, vyhlašoval války, a proto museli existovat lidé, pro něž jazyková bariéra neexistovala a kteří byli schopni zprostředkovat kontakt mezi nositeli nejrůznějších jazyků.

V překladatelské profesi rozlišujeme dva druhy činnosti – ústní a písemný překlad, a také dvě pojmenování pro osoby, vykonávající tuto činnost - tlumočník a překladatel. Nepochybně vznikli nejprve tlumočníci, lidé, kteří uskutečňovali ústní překlad (at viva voce). Překladatelství vzniká se vznikem písemnosti. Nelze předpokládat, že v nejstarších historických dobách existovaly lingvistické školy, které by zajišťovaly kvalifikovanou přípravu specialistů v oblasti překladatelství, proto se domnívám, že první tlumočníci a překladatelé byli z řad kupců, cestovatelů, válečných

¹ [http://cs.wikipedia.org/wiki/Babylonsk%C3%A1_v%C4%9B%C5%BE]

zajatců, a také z obyvatelů pohraničních oblastí (tuto teorii lze podpořit skutečností, že i obyvatelé dnešní Zakarpatské Ukrajiny ovládají několik jazyků a jsou schopni bez větších potíží se domluvit v Maďarsku, na Slovensku i v Polsku).

Jako nejstarší dochované památky překladatelské činnosti lze uvést některé smlouvy z knihy „Vstup do překladatelství“ Ilko V. Koruntse², který mezi nejstarší překladatelské památky řadí dopis asyrského krále Sargona I. Akkadského z 2400 r. před n. l., který byl přeložen do jazyků sousedních národů. V tomto dopise Sargon I. vyzval obyvatele sousedních zemí k uznání nadvlády asyrského království. Mezi nejstarší dochované památky se řadí i obchodní smlouva mezi Egyptem a Nubií z roku 1200 př. n. l.

Pokud jde o slovanský areál I. V. Korunets uvádí citace z Nestora letopisce z roku 1037, který dokládá vývoj překladatelství na Rusi „Ярослав собра писци многи и перекладаше на словинское письмо“ (kníže Jaroslav pozval mnoho pisářů (překladatelů), aby překládali na slovanský jazyk, překlad vlastní).³

2.2. Historický vývoj překladu právní literatury

Pokud jde o právní překlad, předpokládám, že tato činnost se soustavně vyvíjí od dob feudalizmu, kdy lze mluvit o rozvoji právnického stavu a právnických profesí, kdy výkon přestává být okrajovou záležitostí ovládanou tradicemi, zvyklostmi a obyčejí.

Jak jsem již naznačila v úvodu své práce, mým cílem je prozkoumat problematiku právního překladu. Domnívám se, že by bylo vhodné se zmínit o vývoji práva a o několika dokumentech obou jazykových společenství. Jak české, tak i ukrajinské právo se vyvíjelo z obyčejového práva, postupně byly obyčeje vytěšňovány normami práva psaného. Shodně, jak pro dnešní Českou republiku, tak i pro dnešní Ukrajinu, první památky psaného práva pochází z 9. - 10. století.

Pokud jde o český jazykový areál, nejstarší známou kodifikací psaného práva je „Zákon sudnyj ljudem“ (soudní zákon pro laiky). Jde o právní pomůcku (pravděpodobně z 9. století) psanou staroslověnsky Tento zákon nechal sepsat

² Корунець, І.В., «Вступ до перекладознавства», Вінниця, Нова книга, 2008 str. 15.

³ Tamtéž

moravský kníže Rostislav, základem posloužila byzantská právní sbírka „Ekloga“⁴. Pokud jde o někdejší Kyjevskou Rus pak za nejstarší právní památku historici určují statut knížete Vladimíra Svjatoslavoviče „O desátku, soudech a lidech církevních“ (Уставъ о десятинахъ, о судѣх и о церковних людехъ), který pochází z přelomu 10.-11. stol. Nejznámější právní památkou Kyjevské Rusi je „*Ruská Pravda*“ (Руська правда), zákoník, který byl sepsán pravděpodobně za knížete Jaroslava Moudrého. Původní text této kodifikace se nezachoval. „*Ruská Pravda*“ je známa ve znění svých pozdějších redakcí „*Krátká Pravda*“ (Скорочена Правда) a „*Obširná Pravda*“ (Широка правда). Jak tedy vyplývá z historických pramenů, obě jazyková společenství v nejranějších obdobích formování práva byla ovlivněná byzantským právem. V pozdějších obdobích se české právo a právní jazyk vyvíjí pod vlivem západního práva, ovlivněného římskou tradicí. Západní právo proniká na území dnešní ČR spolu s německými kolonizátory, kteří s sebou přinášeli své právní řády, tzv. právo norimberské⁵ a magdeburské⁶.

V 50. letech 20. stol. se znovu setkáváme s jevem, kdy český a ukrajinský právní systém se vyvíjí pod vlivem sovětského právního vzoru. Rovněž pojmový aparát obou jazyků byl ovlivňován ruštinou. Právě v období 1948-1989 si české právo vypůjčilo z ruštiny takové pojmy jako: *prokuratura*, *lidová milice* aj.

S pádem komunistického systému ovlivňuje právní kulturu a také právní terminologii anglosaská (ostrovní) právní tradice. Do češtiny, stejně jako i do ukrajinštiny pronikají anglické termíny, které nejsou překládány (např. „*soft law*“⁷, „*hard law*“⁸, aj.).

4 Byzantská sbírka zákonů vydaná 31. 3. 726 císařem Lvem III. Syrským. Je stručným řeckým výtahem z Justiniánova Codexu, byla určena pro praktické potřeby státní správy, obsahuje i některá ustanovení odchylovající se od římského práva v Justiniánově době. V 9. století byla nahrazena novými kodifikacemi. Ovlivnila vývoj práva u národů pod byzantským vlivem. [http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=..GuineaBi3&title=Ekloga]

⁵ Jihoněmecké právo, soubor právních zvyklostí, tvořících od 13. stol. právní základ v německých zemích. Od 14. stol. bylo užíváno i v českých městech. [http://www.cojeco.cz/index.php?c_term=&s_lang=2&detail=1&cd_desc=65522]

⁶ Dolnoněmecké městské právo vycházející ze Sachsenpieglu jeho nejvyšší autoritou byl ve 13. až 17. století soudní dvůr v Magdeburku. Magdeburské právo se rozšířilo do Čech (Litoměřice), na Moravu (Olomouc), do Polska, Litvy, Uher a na Ukrajinu (Kyjev).

[http://www.cojeco.cz/index.php?s_term=&s_lang=2&detail=1&id_desc=55657]

⁷ Nezávazné normy mezinárodního práva, např. doporučení, stanoviska.

⁸ Zákonné normy, např. závazné rezoluce Rady bezpečnosti OSN.

3. Pojem právního jazyka

3.1. Definice pojmu

Myslím si, že pro účely mé práce je nutno především definovat pojem „právní jazyk“ a určit jeho zvláštnosti oproti jiným funkčním stylům.

Obor, který se věnuje otázkám jazyka a práva, se nazývá právní lingvistika. Jako samostatný obor se právní lingvistika začala rozvíjet počátkem 19. století v Německu. Za právní lingvistiku lze označit souhrn všech metod, které se zabývají otázkami spojitosti jazyka a právních norem a odpovídají požadavkům moderní lingvistiky. Jak jsem již naznačila, právní lingvistika vznikla v Německu a nejprve ovlivnila německy mluvící země. Na Ukrajině je tento obor poměrně mladý, vzniká až v 21. stol. Velice překvapivé bylo pro mě zjištění, že otázkám spojitosti jazyka a práva se věnují ne profesionální jazykovědci nebo právní teoretici, ale kriminalisté⁹.

Pokud jde o samotnou definici právního jazyka, pak podle starších tradic je třeba pod tímto pojmem a termínem rozumět „svěbytný jazyk, jsoucí jakousi projekcí logických pravidel operování s právními pojmy“¹⁰.

Známý český právník a překladatel, který zároveň dlouhodobě působí jako soudní tlumočnick - M. Tomášek, definuje právní jazyk jako „jednotný útvar s ustálenou mluvnickou stavbou a slovní zásobou. Je to soubor gramatických a lexikálních prostředků, který je natolik kompaktní, že umožňuje právnímu jazyku vystihovat všechny právní situace a činnosti. Právní styl je tak v každém jazyce charakteristickým a jednotným způsobem výběru a uspořádání jazykových prostředků v právních projevech“¹¹.

Emílie Demlová definuje úkoly právního jazyka „Úkolem projevu jazyka práva je řídit jednání lidí. Jazyk právních textů je neosobní, neexpresivní, usiluje o srozumitelnost, určitost a přesnost. Slovní zásoba, skladba i kompozice právních textů

⁹ Тростюк, З.А., кандидатська дисертація "Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України"; Кравченко, С.П., "Мова як фактор правотворчості і законотворчості"; Радецька, В.Я., "Мова науки криміналістики".

¹⁰ Daneš, Fr. a kol., Český jazyk na přelomu tisíciletí, Academia 1997, str. 86.

¹¹ Tomášek, M., Právní překlad v praxi, Linde 2003, str. 27.

se snaží o vyjadřování jednoznačné a přehledné. Systematické členění zákonů je číslované, aby bylo možno odvolávat se na určitý bod ustanovení¹².

Učebnice teorií práva uvádí následující definici právního jazyka: „...je to jazyk normativních dokumentů, které jsou vyjadřovány odborným způsobem. Jeho specifická je dána nároky na přesnost vyjadřování, snahou o odstranění vágností. Legislativní požadavky kladou nárok, aby v jazyce textu zákona byly používány výrazy s co nejpřesněji vymezeným významem“¹³. Zároveň učebnice teorie práva uvádí, že „oproti významu v obecném základu spisovného jazyka sémantický význam právních výrazů může být podstatně odlišný. Příkladem může sloužit význam pojmu „věc“ v právu občanském (§118, §119 OZ). V občanském právu je věcí i zvíře, např. pes, který se v obecném jazyce zpravidla jako věc nechápe. Stejně právní význam slova „otec“¹⁴, který je v právu vymezen právními domněnkami podle §51 ZoR, je odlišný od významu jinak obvyklého“.

Jelikož jsem se při zkoumání nejrůznějších teoretických pramenů věnovaných otázkám překladů právních textů setkávala se dvěma skoro totožnými pojmy „*právní překlad*“ a „*právnícký překlad*“, myslím si, že je nutno upřesnit rozdíl mezi těmito synonymy a definovat ten, který budu používat i nadále. „Rozhodnutí, který z obou pojmů zvolit jako vhodnější a správnější, může napomoci slovo- a slovoslovná analýza. Pojem „*právní jazyk*“, jak píše B. Wroblewski, vychází ze slova „*právo*“, zatímco termín „*právnícký jazyk*“ je motivován slovem „*právník*“. Právní jazyk se váže k právu jako k označované skutečnosti, zatímco k právníkům se váže jako k jeho hlavním, ale nikoli výlučným uživatelům druhý z uvedených pojmů.“¹⁵

Právní jazyk není jednotný systém, což vychází z toho, že je určen nejen odborníkům. Právní texty lze třídit z hlediska jejich vnitřní struktury na:

1. jazyk zákonů, abstraktní právní normy určené jak odborníkům, tak i obyčejným laickým příjemcům;
2. jazyk soudních rozhodnutí;
3. jazyk právní vědy;

¹² Demlová, E., Projevy psané a mluvené, spisovné a nespisovné v jazyku práva, In Sborník z olomoucké konference 23.-28.8. 1993, str. 212-214

¹³ Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A., Teorie práva, ASPI 2003, str. 150-152.

¹⁴ Např. za otce dítěte se považuje muž, který dal k umělému oplodnění ženy souhlas §54 odst. 3 ZoR

¹⁵ Tomášek, M., Právní překlad v praxi, Linde 2003, str. 24.

4. jazyk úřední komunikace: úřední formuláře, rozhodnutí, posudky, předvolání, obsílky;
5. administrativní argot: neoficiální projednání právních otázek specialisty.

3.2. Jazyková analýza administrativně-právního stylu českého jazyka

Při analýze českých právních textů lze nalézt hodně společných jevů:

„Právní projevy svým nedělovým charakterem, zaměřením na fakta vedou k tomu, že v porovnání s jinými oblastmi (uměleckou, prostě sdělovací) mají vyšší frekvenci jmen: substantiv ve spojení s tzv. syntaktickými adjektivy (ve funkci atributu), ale i relativně vyšší frekvenci číslovek, naopak nižší frekvenci určitých slovesných tvarů. Z pádů je častý genitiv a nominativ, genitivu adnominálního se někdy užívá nadměrně, dokonce i na úkor srozumitelnosti, a to hlavně tehdy, hromadí-li se substantiva stejného typu skloňování, zvláště verbální substantiva („*podání hlášení*“, „*vedení podniku*“); častý je i nominativ jmenovací: „*OÚ Benešov*“, „*UK Praha*“.

Obdobně je pro právní oblast příznačný výskyt deverbativních adjektiv („*splatný*“, „*vyhotovený*“), bohatě se využívá infinitivu, protože je vhodný k vyjadřování direktivních příkazů a zákazů. Z určitých slovesných tvarů je frekventovaný indikativ všech časů a neosobní tvary sloves (3 os. sing. i pl.).

V právních projevech se adresátům zpravidla vyká, tzn., že častější je tedy forma vykání, daleko méně se používají formy. 2. os. pl.; 1 os. pl. se užívá v souvislosti s činností odesílatele: „*žádáme Vás*“, „*vyzýváme Vás*“. U příkazů a zákazů se vyskytuje zcela pochopitelně imperativ.

Snaha o rychlost vypracování a ekonomičnost vyjádření vede v rovině lexikální k častému užívání zkratk a zkratkových slov („*OČTŘ – orgány činné v trestním řízení*“).¹⁶

Významný český jazykovědec M. Jelínek¹⁷, který se zabývá otázkou stylistiky právních textů, všimá si následujících zvláštností: „v právních textech se často setkáváme se základní definiční formulí, která využívá k vyjádření identifikačního vztahu slovesa „*být*“. Např. *smlouva je souhlasný projev vůle dvou nebo více*

¹⁶ Čechová, M. a kol., *Současná česká stylistika*, ISV Praha, 2003, str. 198-199.

¹⁷ Nebeská, I., Macurová, A., *Jazyk a jeho užívání*, sborník k životnímu jubileu profesora Oldřicha Uličného, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1996, str. 240-248.

právních subjektů, kterými se zakládají, mění nebo ruší jejich vzájemné vztahy. Vedle této formule jsou ovšem běžné i jiné identifikační prostředky: *smlouvou se rozumí // termínem smlouva se označuje // slovo smlouva se užívá ve významu* atd. Právní texty se vyznačují jak explicitností obsahovou, tak i výrazovou. Výrazová explicitnost záleží především na tom, že se do textu dosazují prostředky lexikální za slovtvorné formanty, které mají proti lexikálnímu vyjádření mnohem obecnější význam“.

Milan Jelínek to ukazuje na konkurenčních dvojicích jako *„investor // investující objekt; příjemce // přijímatel // přijímající osoba, stavebniny // stavivo // stavební materiál, ohodnotit nemovitost // stanovit nebo zjistit hodnotu nemovitosti.* Tendence k explicitnímu vyjadřování vztahu se projevuje i v syntaxi souvětí: vztahy mezi větami v souvětí jsou obvykle označovány spojovacími prostředky, často i spojovacími dvojicemi nebo řadami (*jak – tak; buď – (a)nebo; nejen – ale i* apod.) a novými výrazy se spojovací funkcí (*na základě toho, že; za předpokladu, že* aj). Pokud jde o syntaktické útvary, pak tvůrci právních textů častěji používají souvětí. Velice často se v právních textech užívá odkazových prostředků (např. *„protokol obsahuje tyto // následující údaje“*).

Z povahy právní komunikace vyplývá, že v ní důležité místo zaujímají výrazové prostředky posunující text do abstraktní polohy. Děje se tak především volbou výpovědi pasivních, často i v těch případech, kdy je původce děje známý. Autorům se tak nabízí výhodný prostředek, kterým se původce činnosti odsouvá do pozadí nebo vůbec se z vyjádření eliminuje (např. *„rezervace je chráněna podle ustanovení §11 zákona...“*). V pasivu nedokonavých sloves jsou i při nevyjádření původce činnosti ve značné oblibě pasivní tvary opisné (např. *„jakékoli zásahy do stavby mohou být prováděny // mohou se provádět jen se souhlasem úřadu“*).

K abstraktní povaze právního stylu přispívá vysoká frekvence abstraktních substantiv, která označují pseudosubstance vzniklé transpozicí z atributů. Účelem této operace je osamostatňování atributu, což umožňuje přenesení sémantického těžiště z určované substance na atribut (např. *závazný právní předpis → závaznost právního předpisu; přiměřené prostředky → přiměřenost prostředků* aj). Abstraktní povaha právních textů se zvyšuje i syntaktickou kondenzací. Kondenzace v právních textech je nutná proto, že umožňuje do rámce jedné věty umístit několik vztahů, které by bylo třeba při nekondenzovaném řešení vyjádřit vedlejšími větami. Větný celek s

kondenzáty vnímáme jako kompaktnější jednotku než souvětí s vedlejšími větami. Při nadměrné kondenzaci však vzniká nebezpečí, že složitost věty přesáhne percepční schopnosti adresátů¹⁸.

K příznačným jazykovým rysům právního stylu podle sestavitelů Encyklopedického slovníku češtiny¹⁹ patří četný výskyt substantiv a substantivních složek (zvláště termínů, zkratk, značek) a jmenných konstrukcí. S tím souvisí i množství sekundárních předložek a předložkových výrazů („s *ohledem na*“; „s *přihlédnutím k*“; „*ve shodě s*“, „*za účelem*“), podílejících se na vyšší explicitnosti sdělení, ale zároveň i na jeho knižní, někdy až archaickém vyznění např. výrazy („*dle*“, „*z titulu*“, „*potažmo*“). Typické jsou věty extrémně dlouhé (zvl. u rozsáhlejších výčtů), nebo naopak krátké, heslovité. Slovosled bývá neutrální, schematizovaný, pro přehlednost se užívá prostorové uspořádání textu jako např. oddělování různých významových úseků pomocí číslic, písmen, pomlček. Na neosobnost vyjádření se podílí i vysoká četnost složených nebo zvrtných pasivních konstrukcí²⁰.

3.3. Jazyková analýza administrativně-právního stylu ukrajinského jazyka

Domnívám se, že by bylo na místě uvést charakteristiku právního jazyka a stylu, kterou podává ukrajinská odborná literatura. Učebnice administrativně-odborné ukrajinštiny²¹ si všímá následující vlastnosti právní ukrajinštiny, což je především „snaha o co největší přesnost, standardizace, lakoničnost výkladu informace, absence obraznosti, pevná vnitřní struktura, existence normativních pravidel pro úpravu a zpracování.

Pokud jde o lingvistickou analýzu ukrajinských právních textů, autoři ukrajinské učebnice si všímají nadměrného užívání deverbativ (např. „*вирішення*“, „*застосування*“), dokonce i s užitím záporné částice *ne-* („*недотримання*“, „*незастосування*“ aj).

¹⁸Nebeská, I., Macurová, A., Jazyk a jeho užívání, sborník k životnímu jubileu profesora Oldřicha Uličného, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1996, str. 240-248.

¹⁹Encyklopedický slovník češtiny, kollektiv autorů, Lidové noviny, 2002, str. 448-449

²⁰tamtéž

²¹Загнітко, А.П., Данилюк, І.П., Ділова українська мова, Донецьк 2006, стр. 27-29.

Velice frekventovaná jsou označení lidí podle činnosti, jakou vykonávají (např. *свідок, замовник, виконавець, позивач*), užívání řetězových slovních spojení, která obsahují substantiva v genitivu k označení vztahu závislosti mezi osobami, předměty a jevy (např. „*керівник підрозділу логістики*“, „*вживання заходів протипожежної безпеки*“).

Velice časté je také užívání stalých adjektivně-substantivních konstrukcí (např. „*чинне законодавство*“, „*попередній розгляд*“, „*запропоновані зміни*“) rovněž užívání verbálně-substantivních slovních spojení (např. *вжити заходів*, „*скласти подяк*“у).

Stejně jako v češtině, tak i v ukrajinských právních textech se ve větší míře vyskytují sekundární předložky (např. *згідно з +Instr.*, *відповідно до +Akuz.*, *з оглядом на+Akuz.*).

Převládají slovesa ve formě přítomného času jako hlavního větného členu pro vyjádření nadčasovosti děje (např. „*дозволяється*“, „*пропонується*“, „*відхиляється*“) a imperativní tvar slovesa, který se užívá v nařízeních, příkazech, zákazech.

Časté je také užití konstrukcí, kde se tvrzení realizuje prostřednictvím negace (např. „*рада не заперечує*“, „*комісія не відхиляє*“).²²

Pokud jde o morfologickou stránku právních textů, autoři učebnice Stylistika ukrajinského jazyka²³ si všímají následující zvláštnosti: „ukrajinské právní texty obsahují větší podíl substantiv, což je způsobeno tím, že právní dokumentace používá velké množství názvů a jmen. Autoři učebnice také konstatují, „že v ukrajinské právní dokumentaci je výrazně menší podíl adjektiv, zejména kvalitativních, neboť právní texty v převážné většině neobsahují hodnotící názory autorů. Pokud se v textech oficiálních dokumentů objevují adjektiva, jsou většinou součástí ustálených spojení (např. „*державна скарбниця*“, „*соціальний захист*“, „*моральне відшкодування*“, „*споживчий кошук*“). Po syntaktické stránce se ukrajinské právní texty vyznačují častým výskytem složitých souvětí s hojným užíváním přechodníkových konstrukcí. Pozorovat lze také věty jednoduché, infinitivní, bezpodmětné, jejich častý výskyt vysvětlují autoři imperativním charakterem právního jazyka. Nominativní věty se v

²² Загнітко, А.П., Данилюк, І.П., Ділова українська мова, Донецьк 2006, стр. 27-29

²³ Мацько, Л.І., Сидоренко, О.М., Мацько, О.М., Стилістика української мови, Київ, Вища школа, 2003, стр. 257-263.

ukrajinském jazyce užívají v názvech různých dokumentů (např. „*заява про відкриття рахунка*“, „*опис бланків суворої звітності*“). Administrativně-právní styl ukrajinského jazyka, pokud jde o využívání přechylených forem od mužských protějšků, dává přednost formám nepřechýleným (např. „*керівник*“, „*голова*“, „*редактор*“), v čemž se zásadně liší od češtiny, která v oficiálním jazyce používá i přechýlené formy (např. „soudkyně“, „advokátka“, „státní zástupkyně“, „starostka“).

4. Právní terminologie

4.1. Definice pojmu právní terminologie

Pod právní terminologií chápeme slova nebo spojení slov, která používá zákonodárce ve snaze regulovat a řídit jednání lidí v právním smyslu. Právní termín je obecným pojmenováním právní skutečnosti, má ohraničený význam a vyznačuje se smyslovou jednoznačností a funkční přesností. Bez pojmů, tj. slov, která mají jeden přesně vymezený význam nelze dosáhnout maximální jednoznačnosti při výkladu nebo aplikaci právního dokumentu. Právě užití právní terminologie způsobuje, že zákonodárné akty nebo soukromé právní dokumenty jsou co nejvíce kompaktní, neboť jsou zbaveny obsáhlých opisů. Právní terminologie napomáhá přesně a jednoznačně formulovat právní příkazy, zákazy a povolení, a tím dosáhnout lakoničnosti právních textů. Právní pojmy v podstatě nezabírají velký objem textů.

Základní fond právní terminologie je obsažen v základních zákonodárných aktech. Jsou to především právní předpisy (kterými jsou ústavy, sbírky zákonů, kodexy), jež obsahují terminologické etalony, na něž se orientují právotvorné orgány, které vydávají podzákonné (prováděcí) právní akty. Ústavu každého státu lze označit za základní pramen právních termínů.

Každý termín, nejen právní, má přesně vymezenou sféru smyslového užívání. V rámci oboru je termín ustálený a je buď definován, nebo fixován konvencí oboru; jeho význam je ostřeji ohraničený než u jiných vrstev slovní zásoby a bývá přesně identifikovatelný, nezávisle na kontextu. Základními znaky termínů jsou:

- Adekvátnost obsahu a smyslová jednoznačnost;
- logická souvztažnost s jinými rodovými pojmy (rodová systematika);
- profesní úroveň praktického užívání (existuje terminologie právní, technická, lékařská aj).

Pojmy jsou zbaveny emocionálního zabarvení, jsou objektivní a ustálené. Ve srovnání s obecnou slovní zásobou jsou pojmy přesnější a vztahují se bezprostředně ke skutečnosti, kterou pojmenovávají. Pokud mluvíme o morfologické struktuře, mohou být pojmy tvořeny jak jedním slovem, tak i ze dvou a více slov, která vytvářejí nedělitelnou, a dá se říct, že i významově motivovanou jednotu, která se užívá pro

označení jednoho pojmu a nelze ji užívat odděleně (např. „*právnícká osoba*“, „*skutková podstata trestného činu*“).

Vedle významové jednoznačnosti je pojůmům vlastní i stylistická neutralita. Jak již bylo řečeno, při pojmenování skutečnosti nemají pojmy emocionální zabarvení. Pro terminologii je důležitá logická přesnost a ne estetická kvalita textů nebo subjektivní intonace autora. „V stylové oblasti právních textů se neprojevuje výrazné úsilí o variantnost, pestrost, expresivnost, aby to neodporovalo snaze po věcnosti, snadnosti, rychlosti i jednosti vyhotovení, ekonomičnosti a stručnosti vyjádření. Právní a s nimi související administrativní dokumenty vykazují největší míru standardizace po všech stránkách. V právních textech se projevuje úsilí po stereotypním, úsporném, ale explicitním vyjádření. V této oblasti se ustálily určité obraty, šablony, které se zařazují do textu celé. Ty umožňují rychlou a jednotnou tvorbu textů (např. „*smlouva vstupuje v platnost...*“, „*vyhovuji Vaší žádosti ze dne...*“)“²⁴.

Michal Tomášek jazykové šablony definuje jako „víceslovné, často polovětné až větné konstrukce, které se vyskytují jako obvyklá náležitost právního projevu. Na prvním místě u nich není jejich sdělná hodnota, ale dokreslení právního projevu co do jeho stylu. Patří sem formulace typu („*tento zákon vstupuje v účinnost dnem vyhlášení*“, „*tento rozsudek je konečný a není proti němu přípustné odvolání*“). Díky neustálému opakování v různých textech lze jazykové šablony považovat za určité frazeologické celky a vyčlenit je z textu jako samostatné jednotky. Jazykové šablony jsou v právním systému funkční a jsou jeho neterminologickou, nedělitelnou součástí. Směřují ke stylové náležitosti, ale i k úspornosti, a koneckonců, i k intelektuálnosti právních projevů.

Jazykové šablony se dle **strukturálního hlediska** M. Tomášek dělí na:

- **lexikální šablony**, což jsou spojení slov, charakterizovaná svou standardností, která jsou součástí věty („*...pod trestem peněžité pokuty ...*“).
- **větné šablony**, což jsou standardní útvary, které mají podobu věty, a to i nedokončené („*... odnětím svobody bude potrestán ..., Ustanovení tohoto zákona platí pro...*“).

²⁴ Čechová, M. a kol., *Současná česká stylistika*, ISV Praha, 2003, str. 197.

- **konstrukční šablony**, což jsou zvláštní větné útvary, které vytvářejí určitou rámcovou konstrukci, v níž je pouze jedna konstantní veličina - jádro šablony - ostatní prvky jsou proměnné (*Podle článku zákoníku...*).

Jazykové šablony se dle **funkčního hlediska** dělí podle jejich poziční funkce na:

- **uvozovací šablony**, které stojí v čele určitého projevu nebo jeho úseku a
- uvádějí zpravidla nové části právních projevů (*„Parlament České republiky se usnesl na tomto zákoně ...“*).
- **závěrečné šablony**, které uzavírají určitá sdělení nebo části právních projevů (*„čímž byla rozprava skončena“*).
- **vnitřní šablony**, které zajišťují pokračování a návaznost na předchozí projev (*„...v souladu s ustanovením...“*).²⁵

Bez znalosti těchto právních šablon a klišé překladatel nedosáhne patřičné kvality překládaného dokumentu, text bude působit cize a neobratně.

Vzájemnou podmíněnost právních termínů lze spatřovat v tom, že z jednoho hnízdového slova se tvoří víceslovné konstrukce, které vyjadřují blízké pojmy. Například z termínu „*právo*“ lze tvořit následující sousloví, „*právní vztah*“, „*právní vědomí*“, „*porušení práva*“, „*pravomoc*“ aj. „*žaloba*“, „*žalobní strana*“, „*žalobní návrh*“, „*podat/zamítnout žalobu*“ aj.

Tvůrci právních dokumentů hojně používají pojmy označující obecné skutečnosti a dodávají jim kvalifikační rysy, například, „*důchod*“, „*starobní důchod*“, „*invalidní důchod*“ „*předčasný důchod*“, „*vdovský důchod*“. Někdy právní pojem může být tvořen z několika samostatných slov např. „*soudní soustava*“.

Jak jsem se již zmínila, důležitým rysem odborného, zejména právního vyjadřování je tendence k nominalizaci. Učebnice stylistiky českého jazyka uvádí, že v odborných textech „je relativně vyšší podíl substantiv a celých nominálních frází (např. substantivum s rozvíjejícími větnými členy). Nominalizaci přispívá multiverbizační tendence odborného vyjadřování – místo konkrétnějšího slovesa se objevují spojení slovesa neplnovýznamového nebo s obecnějším významem a substantiva (např. „*přivodit zánik podniku*“, „*mít k dispozici*“)²⁶. Proti takové

²⁵ Tomášek, M., Právní překlad v praxi, Linde 2003, str. 54.

²⁶ Čechová, M. a kol., Současná česká stylistika, ISV Praha, 2003, str. 197.

tendenci vystupují jazykovědci, hlavně stylisté, kteří v tomto jevu spatřují kostrbatost právních konstrukcí.

Právní terminologii každého jazyka lze charakterizovat určitou stálostí slovní zásoby jako protiklad neopodstatněným neologizmům; to však neznamena, že slovník zákonodárce zůstává beze změn. Právo je úzce spjato s každodenním životem, a to tak, že často přejímá slova z obecné slovní zásoby. Jakmile se takové slovo dostane mezi právní termíny, prochází ihned specializovaným vývojem a je odborně zpřesněno a definováno. Právní terminologie je tak velmi pestrá. Některé termíny zůstávají a přetrvávají po staletí např. („žaloba“), některé však záhy zanikají spolu s tím, jak se vyvíjí jazyk a právo („výprosa²⁷“, „hyperocha²⁸“). Některé termíny jsou známé i neprávnické veřejnosti („trest“, „soudce“), některé přežívají izolovány a uzavřeny v právním subsystému („koluze²⁹“ resp. „koluzní vazba“). Pod pojmenováním právní skutečnosti je třeba rozumět nejen pojmenování jednoslovné („zákon“), ale i pojmenování víceslovné („ústavní zákon“).

V terminologii není zásadně synonymie (kromě případu existence termínu domácího a přejatého nebo termínu explicitního a zestručněného), nežádoucí je homonymie a polysémie, přesto však se tyto jevy objevují. Jako příklad lze uvést ukrajinské odborné pojmenování pro „žalobce“, kdy ukrajinsko-český slovník³⁰ uvádí dvě formy „позовник“ a „позивач“. Podle mého názoru se tyto formy liší jednak frekvencí užití (forma „позивач“ je v právnické literatuře běžnější), a také historickou etymologií. V době Kyjevské Rusi se jako позовники označovali lidé, kteří měli na starosti doručení žaloby žalovanému. V dnešní době jejich funkci vykonávají soudní doručovatelé, nebo v ukrajinských realitách „судовий пристав“ nebo „судовий виконавець“.

Jako další formu tento slovník uvádí termín „позивальник“, ale já osobně se s tímto termínem setkávám poprvé a nepodařilo se mi ho dohledat ani v ukrajinské právnické literatuře ani na internetu. Překlad pojmu „žalobce“ je zajímavý také z toho hlediska, že se v českém právu můžeme setkat s několika pojmy pro označení žalující

27 Dočasné požívací právo k nemovitosti.

28 Peněžitá částka, která zbude z výtěžku soudní dražby (po úhradě dluhu a ostatních nákladů) a kterou soud vrací dlužníkovi.

29 Jeden z důvodů pro vzetí do vazby, obviněný se bere do vazby, je-li nebezpečí, že na svobodě by ovlivňoval svědky, spoluobviněné nebo jinak mařil trestní stíhání.

³⁰ Чесько-українсько словник, Київ, Наукова думка, 1988-1989, díl II., str. 701.

strany, jednak jako vlastní žalobce, tj. ten kdo podává žalobu, jednak „navrhovateľ“, tj. soukromý žalobce ve sféře veřejného práva, resp. ten, kdo podává žalobní návrh. Ukrajinské pojmosloví jak pro oblast soukromého, tak i veřejného práva používá jednotnou formu.

S případy homonymie se lze setkat právě v oblasti soukromého nebo veřejného práva, kdy jedna a táž skutečnost se v každé právní oblasti označuje různými termíny např. „dohoda x úmluva“. S termínem „dohoda“ se setkáváme převážně v oblasti veřejného práva, kdežto „úmluva“ je ryze soukromoprávní pojem, např. *Úmluva o základních lidských právech*. V ukrajinštině termínu úmluva odpovídá termín „конвенція“ např. *Конвенція про захист основних прав та свобод людини*“. Dohodu bych překládala jako „угода“, např. *Угода між Україною та Європейським співтовариством*“. Tento příklad nám dokládá, že použití dvoujazyčných překladových slovníků může být v některých případech zavádějící a nepřesné. Překladatel právních textů, obzvláště začínající, by při jejich využití měl být velice obezřetný, a ověřovat pojmy, kterými si není jist i v jiných zdrojích, např. ve výkladových slovnících, v právní literatuře nebo i na internetu.

Nelze říct, že se v oblasti práva používá velký počet vlastních juridických pojmů. Zpravidla je speciální právní pojem vytvořen zákonodárcem tam, kdy v obecném spisovném jazyce neexistuje speciální pojmenování pro vyjádření skutečnosti. Velice často jsou speciální termíny vypůjčeny z římského práva, např. „akcept“³¹, „vindikace“³² nebo běžnější pojem „vindikační žaloba“. Ale nejčastěji jsou tvořeny z domácích kořenů např. „zákon“, „zločin“, „doznání“. Mnoho pojmů, které byly vytvořeny zákonodárcem speciálně pro oblast práva, se rozšířily jak v obecném jazyku, tak i v umělecké literatuře a běžně se používají nejen v právní sféře, např. „alimenty“, „zločinec“. Tyto pojmy přestaly být vlastně právními a staly se obecně užívanými. Nový termín má být přesně vymezen při prvním užití, vždy má být vysvětleno jeho posunuté užití.

Užití právního pojmosloví je velice pohodlné jak pro tvůrce právního textu, tak i pro překladatele: jednak proto, že pojmenovávají potřebnou skutečnost, a také proto,

31 Písemné přijetí směnky. Směnečník, který přijal směnku (akceptant), se stává směnečným dlužníkem akceptované sumy a je povinen tuto sumu zaplatit v době splatnosti směnky jejímu řádnému majiteli. [<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/209666-akcept>].

32 Žaloba příslušející vlastníkovu věci na její vydání proti tomu, kdo mu ji zadržuje. [<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/351753-vindikace>].

že jejich užití napomáhá přesnému a adekvátnímu výkladu normativních aktů. Jak již bylo řečeno, užití právního pojmosloví dělá slovní informaci maximálně kompaktní, šetří prostředky nutné pro vyjádření myšlenky zákonodárce. Pomocí právních pojmů lze dosáhnout jednoznačnosti, sémantické konkrétnosti a přesnosti právní formulace. Podle mého názoru není nutno zaměňovat právní termíny rozvinutými popisnými výrazy, protože to vede k neobratným právním konstrukcím a ztěžuje to jejich použití.

4.2. Překlad právní terminologie

Co se týče překladu právních textů, podle názoru některých jazykovědců (např. Reckera, Koruntse) je třeba se vyvarovat dvou krajností: z jedné strany, například, kalkování, a za druhé transliterace právní formulace, tj. případ, kdy překladatel ponechá výraz v doslovném významu. V prvním případě může snaha použít za každou cenu cizí pojem vést k znetvoření textu, v případě transliterace nebo transkripce cizích pojmů, jestliže existuje domácí ekvivalent, se jen „znečišťuje“ jazyk. Jako příklad nevhodného kalkování mohu uvést překlad názvu státní instituce z češtiny do ukrajinštiny, a to Ministerstvo školství, které bylo přeloženo jako „*Міністерство шкільництва*“ na místo správného - „*Міністерство освіти*“.

Co se týče překladu ukrajinských jmen, příjmení a místních názvů, zde, podle mě, vzniká problém, ohledně toho, že oba jazyky, které jsou si blízké foneticky, používají jiný typ písma. V ukrajinštině při transkripci vlastních jmen do latinské abecedy existuje úřední tabulka, kde písmenu cyrilice je přidělen ekvivalent latinské abecedy. Tato tabulka nerespektuje, a ani nemůže respektovat jazykovou stavbu jazyka. Právě při použití této úřední pomůcky vznikají nejpodivnější tvary ukrajinských příjmení, kdy se objevuje několik po sobě jdoucích grafémů fonému „I“. Nejčastěji v příjmeních nebo jménech s koncovkou na -yj „*Yuryi, Bilyy*“. Tabulka ukrajinské transliterace je součástí přílohové části této práce.

Podle mého názoru by měl překladatel rozlišovat případy, kdy jde o striktně úřední doklad, kde jakákoli nejmenší odchylka může způsobit velké potíže, a případy, kdy úřední znění jména a příjmení osoby není důležité, a v tomto případě tak dát přednost domácímu úzu, tj. české normě přepisu. Někdy lze problém vyřešit tím, že překladatel do závorky uvede podobu jména osoby podle toho, jak je uvedena v cestovním pasu.

Problémy při překladu právních textů, jak již bylo zdůrazněno, jsou způsobeny tím, že každý stát má jiný právní systém, kdy lingvistická shoda právních termínů je často nedosažitelná. Právní jazyk lze charakterizovat jako státní jazyk. Styl právního dokumentu, jak originálního, tak i přeloženého, by neměl vyvolávat jiné, doplňkové asociace, které by zkreslovaly podstatu dokumentu. Neutrální výklad právních norem pomáhá zvýšit efektivitu právní regulace. Kvalita přeloženého právního textu má vliv na efektivitu při uplatnění práva a míru úpravy konkrétních vztahů.

Složitosti při překladu textu mohou nastat, pokud překládaný text je z oblasti, ve které se nejvíce projevují národní zvláštnosti právního systému, jako například právo rodinné, dědické, administrativně-správní členění státu, názvy úředních institucí, zvláštnosti procesního práva. Naopak texty z těch oblastí práva, kde lze pozorovat větší mezinárodní spolupráci, jako například z oblasti práva bankovního, obchodního či finančního, se překládají poměrně snadno, protože terminologie je často totožná, nejvíce se zde uplatňují internacionální pojmy. Více shodných právních skutečností lze také nalézt mezi moderními právními odvětvími, která zažívají svůj rozvoj právě v dnešní době. Mezi ně patří právo životního prostředí, kosmické právo aj.

Každý projekt normativních textů by měl být prozkoumán lingvisticky a právně z hlediska otázky používání cizích pojmů, což by mohlo napomáhat unifikaci a stabilnímu fungování právní terminologie v celku.

4.3. Problém existence dubletní právní terminologie v ukrajinském jazyce

Při překladu právních textů z ukrajinštiny do češtiny jako jeden z největších problémů se projevuje právě dubletní ukrajinská terminologie, kdy pro pojmenování jedné skutečnosti se lze setkat se dvěma jazykovými formami (již zmíněný případ „*pozovnyk x pozyvač*“). Podle mého názoru tento jazykový problém vznikl z toho důvodu, že ještě přednedávnem oblast práva na Ukrajině byla vesměs rusifikována a v dnešní době dochází k vytváření vlastních ukrajinských termínů. Těžko dávat rady, jak má postupovat překladatel, když není jednotný ani ukrajinský zákonodárce.

Nutno podotknout, že problém dubletní terminologie existoval již v nejrannějších dobách formování právního jazyka na Ukrajině, resp. Kyjevské Rusi.

Vedle sebe existovaly a vyvíjely se dva samostatné právní systémy se samostatným pojmovým aparátem, a to právo církevní a laické. Jako příklad lze uvést korelační pár „*zákon*“ a „*pravda*“, které by v moderním jazyce odpovídaly pojům sbírka zákonů, kodex. První pojem „*zákon*“ byl vlastní církevní slovanštině a používal se pro označení souhrnu morálních a etických pravidel, kdežto „*pravda*“ byla ryze světského charakteru a používala se pro označení právních norem, vydaných knížetem.

Problém existence dubletní terminologie v ukrajinském jazyce nevznikl jen v dnešní době, ale existuje již delší čas. Jak jsem již naznačila v historickém exkurzu, ukrajinský stát prošel složitým obdobím státního vývoje, kdy v různých historických obdobích území ukrajinského státu se nacházelo pod nadvládou jiných mocností (Polska a Ruska) s naprosto odlišným právně-politickým systémem, ale především jazykem. Tato skutečnost nemohla neovlivnit vývoj ukrajinské právní terminologie. Nutno podotknout, že v době nesvobody vývoj ukrajinského jazyka byl uměle brzděn, výuka, zejména na vysokých školách, probíhala v jiných jazycích, v nedostatečné míře vycházely ukrajinské knihy především odborného zaměření a jako následek ukrajinská terminologie neměla ani oblast svého uplatnění.

Se získáním státní nezávislosti počátkem 90. let 20. století na Ukrajině vyvstala potřeba obnovení svébytnosti národního jazyka a jeho očištění od cizích vlivů. Je to problém trvalejšího rázu a jeho vyřešení vyžaduje poměrně dlouhou dobu. Nelze opominout skutečnost, že velká část obyvatelstva Ukrajiny - zejména ve východních a jižních částech jejího území, pokládá ruštinu za svůj rodný jazyk a nechce používat ukrajinštinu ani při úřední komunikaci, dokonce je proti, aby jejich děti navštěvovaly ukrajinské školy.

Velká část ukrajinských vědců a jiných odborníků získala vzdělání v ruském jazyce a ukrajinské odborné pojmosloví je pro ně naprosto neznámé a cizí.

Také nutno říct, že ne každý odborný pojem získal svůj ukrajinský ekvivalent a existuje buď jeho ukrajinská transkripce, nebo kalk z jiného jazyka; lze proto očekávat, že při vzniku vlastního ukrajinského pojmu budou po nějakou dobu vedle sebe existovat dvě ekvivalentní formy, dokud jedna z nich častějším používáním nevytlačí jinou do pozadí.

Osobně zastávám názor, že každý jazyk je „živý organizmus“, jehož vývoj a použití nelze usměrňovat a nařizovat úředně je nutno se vyvarovat případů jak tomu

bylo v předříjnovém období, kdy jazykovědci ve snaze vymítit z ukrajinského jazyka veškeré cizí vlivy vymýšleli poněkud zvláštní terminologické formy. Předříjnovému vývoji ukrajinské terminologie se věnuje ve své práci M. A. Žovtobrjuch³³, který uvádí následující příklady nedůvodných lexikálních ekvivalentů jako: „*питома вага* – *питомий тягар*“; „*заступник голови - містоголова*“; „*виробник – продуцент*“; „*звіт – справозданє*“ (*pol. sprawozdanie*); „*недоторканість особи – нетикальність особи*“. Z jiné, než právní terminologie lze uvést následující příklady „*клімат – підсоння*“; „*філософ – любомудр*“; „*фонетика – звучня*“; „*синтаксис – складня*“; „*гімнастика – руханка*“.

Také si autor všímá i fonetických a gramatických rozdílů jedněch a těchž terminologických názvů, paralelně existujících forem na západní a východní Ukrajině: „*баланс*“; „*бюджет*“, „*символіст*“; v západních dokumentech bylo možné narazit na „*білянс*“ (*pol. bilans, něm. Bilanz*), „*бюджет*“ (*pol. budżet, něm. Budget*); „*сїмболїста*“ (*pol. symbolista*).

Internacionální terminologie byla zapůjčována do ukrajinštiny nejen prostřednictvím polštiny, ale především ruštiny. Ruština ovlivnila vznik následujících kalků: „*виконавчий комітет (исполнительный комитет)*“; „*самодіяльність (самодєятельность)*“; „*самоуправління (самоуправление)*“.

Dle názoru M. A. Žovtobrjucha taková situace byla mimo jiné způsobena tím, že v tu dobu na Ukrajině neexistoval žádný národní orgán, který by usměrňoval vývoj terminologické lexiky s ohledem na lexikální stavbu jazyka³⁴. V dnešní době na Ukrajině působí několik terminologických center jako Ústav ukrajinského jazyka akademie věd Ukrajiny, Lvovské terminologické centrum při katedře ukrajinistiky Lvovské národní univerzity I. Franka, Ústav standardizace, certifikace a informatiky, Charkovské lexikografické sdružení“.

³³ Жовтобрюх, М.А., Развитие украинского терминологического языка в дооктябрьский период, In Вопросы филологии, Москва 1969, str. 92-97.

³⁴ Жовтобрюх, М.А., Развитие украинского терминологического языка в дооктябрьский период, In Вопросы филологии, Москва 1969, str. 92-97.

5. Proces překladatelské činnosti

5.1. Charakteristika procesu překladatelské činnosti

Překlad byl vždy považován za jednu z nejdůležitějších jazykových činností člověka. V průběhu dějin nejrůznější národy neustále navazovaly kontakty obchodní, vojenské, kulturní, politické a vstupovaly i do jiných vzájemných vztahů, které nutně vyžadovaly překladatelskou nebo tlumočnickou činnost. V dnešní době výrazného rozvoje mezinárodních vztahů a značného navazování mezistátních kontaktů nejen politických, ale zejména soukromoprávních, jako je například mezinárodní obchod a podnikání, výrazně stoupá potřeba překladů nejrůznějších právních dokumentů. Překladatelská stránka právní praxe neustále nabývá na významu. Ráda bych definovala druhy právního překladu, s nimiž se lze v praxi setkat:

- Překlad zákonů a právních norem
- Překlad smluv
- Překlad právních závěrů politických konferencí a memorand
- Překlad zakládacích listin
- Překlad plných mocí
- Apostila³⁵ a notářská ověření
- Překlad právní literatury

Jak jsem se již uváděla, dnešní doba klade větší nároky na překladatele, kteří se zabývají právním překladem. Právní dokumenty a teoretické práce právního charakteru by podle mého názoru měl překládat jen zkušený profesionální překladatel, který se specializuje právě na právní překlad. Překladatel právní dokumentace by měl

³⁵ Apostila je ověření podpisu a otisku razítka na listině za účelem jejího použití v zahraničí. Tato zvláštní doložka nahrazuje v případech stanovených mezinárodními smlouvami superlegalizaci. Takovou mezinárodní smlouvou je například Úmluva o zrušení požadavku ověřování cizích veřejných listin z 5. října 1961. V tomto případě tedy listina nemusí být ověřena zastupitelským úřadem ČR v zahraničí, ale konečné ověření provádí v zemi, ve které byla listina vystavena, tzv. apostilní orgán. Informaci o tom, zda je třeba provedení superlegalizace nebo zajištění apostily, je možné zjistit telefonickým dotazem na zastupitelském úřadu ČR. Úkon provádí v České republice MZV ČR a pro listiny vydané justičními orgány nebo notáři MS ČR. [<http://cs.wikipedia.org/wiki/Apostila>]

být vybaven nejen znalostmi právních termínů neboli pojmovým aparátem, ale také se orientovat v právních systémech obou jazykových společenství. Takový překladatel by zpravidla měl mít odpovídající právnické vzdělání, nebo alespoň dlouhodobou zkušenost s překladem právních aktů. Před samotným překladem v oblasti práva by měl překladatel zvládnout nejen terminologii, ale i faktický materiál, zejména by měl mít povědomí o legislativním procesu, znát samotné zákony, procesní pravidla uplatňování práva, soudní soustavu, druhy zločinů a přestupků a mnoho dalších věcí, bez nichž je velice obtížně přeložit právnický text správně. Omyly při překladu právnického textu mohou vést nejen k materiální škodě, ale i k soudní žalobě. Při překladu právnického textu musí mít překladatel neustále na zřeteli, že výchozí text je uspořádán s ohledem na odpovídající systém práva, který se odráží v právnických formulích a že překládaný text je vždy určen pro jiný systém práva s odlišnými právnickými formulacemi. Kromě toho, že se překladatel setkává s možnou absencí ekvivalentní právní terminologie nebo odpovídajících lexikálních analogů, musí pamatovat na to, že uspořádání právnického textu často závisí na kulturních zvláštnostech, které nemusí odpovídat jazyku, do kterého je text překládán. Jak píše Tomášek: "Každý právní jazyk spočívá na osobitém sociálním a politickém základě, odrážejícím názory, zaměření či zvyklosti každého z národů. Tento základ je zřídka srovnatelný se základem v jiné zemi, i když původ politického a právního systému srovnávaných států má stejné kořeny. Specifičnost právních projevů a zejména právních termínů stále zakládá jednu z největších překážek pro vypracování všeobecně použitelného překladatelského postupu. Řešení se nutně ubírá přes důkladné studium možných situací, vyskytujících se v jazykových kontextech, jakož i přes studium příslušných právních systémů."³⁶

Neexistují totožné právní systémy³⁷. Právní a politické pojmy podléhají daleko rychlejšímu vývoji než pojmy, se kterými pracuje exaktní věda.

³⁶ Tomášek, M., Právní překlad v praxi, Linde 2003 str. 12

³⁷ Rozlišujeme následující druhy právních systémů:

Romano-germánský (kontinentální) je tvořen recepcí římského práva, dělí se na různé subsystémy a řadíme sem jak český, tak ukrajinský systém práva; angloamerický systém, který je převážně tvořen činností královských soudů; systém islámský, jenž je vytvořen autory náboženských knih, dálněvýchodní právní systém, kam zahrnujeme čínský a japonský právní systém a také právní systémy Afriky a Indie.

Každý překlad by se v ideálním případě měl číst jako originál, ale plné shody podle mého názoru dosáhnout nelze, protože, jak jsem již několikrát poznamenala, každý text musí být adaptován normám jiné kultury. Každý překladatel, který pracuje s právním textem, musí mít na paměti požadavky jazykového úzu, jazykové zvyklosti nositelů jazyka, do kterého překládá. Překlad by neměl zasahovat do vnímání právního dokumentu.

Na tomto místě bych ráda citovala případ, který se stal významnému ruskému překladateli V. N. Komissarovovi³⁸, který dlouhodobě působil v Organizaci spojených národů. Komissarov uvádí incident, kdy „po několikadenních jednáních v Radě bezpečnosti OSN překladatelé dostali za úkol přeložit text závěrečné Rezoluce. Hned po odevzdání práce byl vznesen diplomatický protest. V původním textu Rezoluce bylo promiskue uváděno „*Severní a Jižní Korea x Jižní a Severní Korea*“. Překladatel toto spojení slov v textu překladu používal jednotně, s přihlédnutím k ortoepickým a stylistickým zvláštnostem jazyka překladu. Příčinou diplomatické roztržky se ukázalo právě to, že se diplomaté nedokázali dohodnout, který ze států má být uváděn jako první, a proto záměrně střídali oba státy na prvním místě v textu dokumentu“. Překladatel se svou snahou „vylepšit“ text po jazykové stránce dopustil hrubého omylu, který mohl vyvolat diplomatický konflikt.

Zároveň Komissarov uvádí, že „podobného omylu se mohou dopustit jen vysoce kvalifikovaní a zkušení překladatelé, kteří nekopírují text a většinou se řídí jazykovým územ jazyka překladu, zatímco otrocké kopírování textu vždy prozradí začínajícího překladatele“. Jenže právě při překladu právní dokumentace existuje nejmenší prostor pro zásahy do textu ze strany překladatele.

5.2. Metody překladu právních textů

Mezi nejrozšířenější metody překladu právních textů podle názoru Tomáška patří:

1. modulace
2. transpozice
3. kalk
4. výpůjčka

³⁸ Комиссаров, В.Н., Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. - М.: Высш. шк., 1990 elektronická verze knihy.

Podstatou překladatelského postupu **transpozice** je co největší zachování významové stránky (právního projevu) za cenu změn jeho stránky výrazové. Proto často v důsledku překladatelského postupu transpozice v cílovém jazyce mění oproti výchozímu jazyku buď slovnědruhovú kategorii, nebo kategorii větně členské. Překladatelský postup transpozice se používá tam, kde pravidla o tvorbě slov nebo o větné skladbě nedovolují v cílovém jazyce použít stejné slovnědruhovú slovo nebo větně členskou kategorii jako ve výchozím jazyce. Dále tam, kde pravidla cílového jazyka sice použití týchž slovnědruhovúch nebo větně členskúch kategorií dovolují, ale překladatel potřebuje tyto kategorie změnit. V případě překladu právního jazyka je potřeba takové změny většinou vyvolána snahou o věrnější vystižení obsahu právní normy. Nejde tedy, jako v uměleckém překladu, o potřebu "vzletnějšího" vyjadřování.

Překladatelský postup **modulace** spočívá v převodu sémantické (významové) stránky právního projevu ve výchozím jazyce do odpovídající sémantické stránky v cílovém jazyce, za použití přiměřenúch výrazovúch prostředků. Modulace je přirozeně překladatelský postup, který nefunguje jen na úrovni termínu, ale zejména na úrovni rozsáhlejších projevú právního jazyka jako jsou slovní spojení, jazykové šablony, ale i celé věty nebo části textu. Pro takové případy lze uvést třeba překlad přísahy svědka před soudem z různých jazyků do češtiny.

Překladatelský postup **kalkování** spočívá v přesném překladu vnitřní struktury právního projevu z výchozího jazyka do jazyka cílového. Používá se zejména pro právní termíny. Možnosti překladatelského postupu kalkování jsou ovšem omezeny možnostmi, danými pravidly cílového jazyka, takže někdy je na místě použít původní termín, který se stal internacionalizmem. "*know-how*".³⁹

Překladatelský postup **výpůjčka** spočívá v přenesení právních projevú z výchozího jazyka do jazyka cílového beze změny jejich významové, ale i výrazové stránky. Výpůjčka je nejběžnější u termínú, ale setkáváme se i s výpůjčkami neterminologických pojmenování, zejména z latiny, a to jednak jazykovúch šablon "*mutatis mutandis*"⁴⁰, tak i větších částí textu "*nemo plus iuris transfere potest quam ipso habet*"⁴¹. Výpůjčka může být reakcí na dvojí okruh skutečností - v cílovém jazyce je nutno pojmenovat novou právní skutečnost, která dosud v tomto jazyce chyběla,

³⁹ Tomášek, M., Právní překlad v praxi, Linde 2003. str. 111.

⁴⁰ s příslušnými změnami.

⁴¹ nikdo nemůže převést více práv, než má sám.

takže výpůjčka tam zaujímá prázdné místo mezi domácími jazykovými znaky: „*leasing*⁴²“, „*acquis communautaire*⁴³“.

v cílovém jazyce sice existuje pojem označující stejnou nebo podobnou právní skutečnost, ale pro potřeby změny v kvalitě komunikace je do cílového jazyka vnesen termín z jazyka jiného, takže následně v jazyce sice existují paralelně oba výrazy „*arbitr - rozhodce*“, „*obligace - závazek*“, ale v právním jazyce se ukotvuje právě výpůjčka.

Výpůjčka je běžným a velmi starým způsobem obohacování slovní zásoby právního jazyka. Při přenesení termínu z výchozího jazyka do cílového jazyka pomocí výpůjčky dochází k přenosu jeho významové a výrazové stránky současně. V tom je hlavní odlišnost od kalkování, kde se přenáší toliko významová stránka, zatímco stránka výrazová zůstává ve výchozím jazyce a v cílovém jazyce je nahrazena výrazovou stránkou vlastní⁴⁴.

Jak již jsem zdůraznila, úplné shody mezi výchozím textem a textem překladu dosáhnout nelze. Nejdůležitějším úkolem překladatele, podle mínění významného ruského překladatele a J. I. Reckera⁴⁵, „je úsilí o dosažení toho, aby u recipienta překlad vyvolal stejné účinky jako i výchozí text“. Dle mého názoru by toto mělo být striktně dodržováno právě při překladu právních dokumentů, neboť, jak jsem již podotkla, základním úkolem těchto textů je regulovat a řídit jednání lidí. Překladatel by především měl dbát o to, aby jeho překlad neztrácel své normativní účinky i za cenu toho, že bude ochuzen po stránce výrazové a stylistické. Překladatel právních textů by nikdy neměl měnit výchozí text, i když podle jeho názoru formulace neodpovídají jazykovému úzu, některé pojmy se zdají být synonymní a jejich společné užití - nadbytečné. Jako příklad takového zdánlivého nahromadění synonym lze uvést ustanovení §32 Obchodního zákoníku „*Návrh na návrh na zápis (do Obchodního rejstříku) lze podat pouze ...*“

42Leasing je tedy v podstatě pronájem movitých či nemovitých investic za pevně sjednané měsíční nájemné.

43 *Acquis communautaire* je francouzský termín, který se používá pro právní řád Evropského společenství. *Acquis* je nadřazen národnímu právu členských zemí Evropské unie. Jedná se o zakládací smlouvy, které zásadním způsobem ovlivnily vývoj evropské ekonomické integrace: Římská smlouva, Smlouva o vzniku společenství pro atomovou energii, 1957, 1958; Jednotný Evropský akt 1986; Maastrichtská smlouva 1992; Amsterdamská smlouva 1997; Smlouva z Nice 2001

[<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/3956-acquis-communautaire>]

⁴⁴ Tomášek, M., *Právní překlad v praxi*, Linde 2003, str. 112.

⁴⁵ Рецкер, Я. И., *Теория перевода и переводческая практика*, Международные отношения, 1974, стр. 71.

Pokud jde o již zmíněné překladatelské postupy, pak by, dle mého názoru, při překladu právních textů měl být nejdůležitější postup, při kterém překladatel překládá co nejvěrněji k jazyku originálu. V naprosté většině případů by překladatel měl vyhledávat lexikální ekvivalenty v jazyce, do kterého je překládáno. I když tento postup v mnoha případech nelze uplatnit z důvodů neexistence nejen odpovídajícího ekvivalentu, ale i samotné skutečnosti v právním systému dotyčného státu. V takových případech by se měl překladatel uchýlit k vysvětlení skutečnosti. Někdy lze použít poznámku překladatele, někdy poznámku pod čarou.

Častá a naprosto bezpříznaková z překladatelských postupů, (zmíněných ve své práci M. Tomáškem a dalšími překladateli), bude transpozice, při které překladatel použije jiný slovní druh, než ve výchozím textu, např. místo „*prozradil svůj návrat*“, bude použita konstrukce „*prozradil, že se vrátí*“

Pokud jde o zmíněný překladatelský postup adaptace pak se, tento postup nejčastěji uplatňuje při zpracování textů ze dvou odlišných právních systémů - např. kontinentálního a angloamerického (common law), kdy velice často narážíme na neexistující jevy a předměty a při překladu se tyto skutečnosti zaměňují za domácí. Jako příklad adaptace lze použít překlad nejrůznějších parémii, kdy např. místo doslovného překladu cizího přísloví překladatel použije domácí se stejným významem.

Pokud jde o modulaci, myslím si, že tento postup při překladu právní dokumentace bude používán v menší míře, než při překladu literatury umělecké. Při tomto postupu překladatel jakoby mění úhel pohledu, např. při překladu fráze „*я тебе не обвиняю*“ místo doslovného překladu „*v ničem tě neobviňuji*“ použije výraz s o něco posunutým významem „*naprosto tě chápu*“, v závislosti na kontextu. Domnívám se, že právníké texty dávají velice omezený prostor pro překladatelskou interpretaci, proto bych doporučovala zachovávat spíše doslovné znění textu originálu.

Nesouhlasím s názorem M. Tomáška, který jako příklad modulací uvádí překlad přísahy svědka. V případě, kdy místo doslovného překladu přísahy bude použita domácí formule svědkovy přísahy, půjde, dle mého názoru, o adaptaci.

Pokud jde o postup, při kterém překladatel vytváří jazykový kalk pojmu nebo fráze, osobně zastávám názor, že kalkovat určitý pojem překladatel může jen ve výjimečných a odůvodněných případech. Jako příklad nevhodného kalku při překladu

z češtiny do ukrajinštiny, dle mého názoru, je překlad pojmu „*registrované partnerství*“; v tomto případě nový Česko-ukrajinský právní slovník⁴⁶ uvádí ekvivalent „*зарєєстрованє партнерство*“⁴⁷. Pro ukrajinskou právní veřejnost má tento pojem absolutně nevypovídající hodnotu, jelikož každá nadace, občanské sdružení, obchodní společnost ve své podstatě je také registrované partnerství dle civilního práva. Tento kalk nic nevypovídá o skutečnosti, kterou znamená ve výchozím jazyce, a to především soužití osob stejného pohlaví. V tomto případě bych doporučila použít jednak existující ukrajinský pojem „*одностатевий шлюб*“ nebo zvolit variantu opisu, tj. vysvětlení neznámé právní skutečnosti, aby recipient bez pochyb pochopil, o jaký druh civilního partnerství jde.

Mezi nejčastější chyby při překladu patří:

neadekvátní překlad;

vynechávání části vět;

stylistické chyby;

nesprávné formátování textu;

gramatické, ortografické chyby v interpunkci.

⁴⁶ Myronova, H., Gazdošová, O., Česko-ukrajinský právní slovník, MUNIPress, 2009.

⁴⁷ Tamtéž, str. 39.

6. Využití informačních zdrojů

Jako pracovní zdroje informací překladatelé právních textů často využívají dvojjazyčné právníkové slovníky. Takové pomůcky je třeba využívat velice obezřetně, protože většina z nich obsahuje jen základní a ne vždy zcela přesné údaje, což může vést k chybám při překladu právních dokumentů.

Jako důkaz lze uvést některé právní termíny, které uvádí nový česko-ukrajinský právníkový slovník, který vyšel v roce 2009⁴⁸. Než přistoupím ke kritickým poznámkám, musím konstatovat, že jde o první odborný Česko-ukrajinský právníkový slovník. Je pozoruhodné, že tak obrovská průkopnická práce vznikla jen v dvoučlenném autorském kolektivu. Ale při běžném seznamování se s tímto slovníkem jsem narazila na několik nepřesností, některé ukrajinské ekvivalenty jsou diskutabilní a v některých případech se vyloženě vyskytují chyby.

Jako příklad nepřesných pojmů lze uvést překlad pojmu „*doručovací adresa*“⁴⁹, který autorky přeložily jako „*адреса для поштових надходжень*“; přesnější překlad by měl znít „*адреса для поштових повідомлень*“; místo „*адреса в Інтернеті*“⁵⁰ je běžnější pojem „*адреса веб-сторінки*“. Místo „*доказування винності*“⁵¹ se v ukrajinštině užívá „*доведення вини*“.

Velice mně překvapil překlad pojmu „*milionářská daň*“, který byl autorkami přeložen jako „*податкове гальмо*“⁵². Tato daň má svůj přesný ekvivalent v ukrajinském oficiálním pojmosloví, a to „*податок на розкіш*“. Nevím, z jakých zdrojů převzaly tvůrkyně slovníku tento poněkud komický překlad, ale pokud překladatel, který nemá patřičné zkušenosti s ukrajinskou daňovou soustavou, užije předkládané slovní spojení, bude jeho práce poněkud znehodnocena po odborné stránce.

Nepřesně je zvolen ukrajinský ekvivalent „*silniční daně*“ - místo „*податок власників транспортних засобів або транспортний збір*“ autorky zbytečně uvádějí překlad celého odstavce českého daňového zákona.

⁴⁸ Myronova, H., Gazdošová, O., Česko-ukrajinský právníkový slovník, MUNIPress, 2009.

⁴⁹ Tamtéž, str. 18.

⁵⁰ Tamtéž, str. 18.

⁵¹ Tamtéž, str. 50.

⁵² Tamtéž, str. 39.

Nikdy jsem se nesetkala s pojmem „*зотові зрощі*“⁵³, který by dle autorského týmu měl odpovídat pojmu „*hotovost*“; v daném případě bych doporučovala užívat ukrajinského překladu „*зотівка*“.

Nesouhlasím s překladem pojmu „*hnutí na ochranu lidských práv*“ jako „*рух охорони прав людини*“⁵⁴; dle mého názoru u tohoto překladu není zcela zřejmé, zda se nejedná o hnutí strážců, ochranářů. Doporučovala bych překlad „*рух на захист прав людини; рух за дотримання прав людини*“.

Velice diskutabilní je překlad pojmu „*registrované partnerství*“, kdy autorky nabízejí tento pojem překládat jako „*цивільне партнерство*“, ale dle mého mínění to není zcela výstižné. Z nabídnutého překladu není zřejmé, že se především jedná o „*manželské*“ soužití osob stejného pohlaví. Jelikož ukrajinské právo zatím neobsahuje právní úpravu tohoto občanskoprávního institutu, nelze nabídnout oficiální právní ekvivalent, ale běžně se na označení této skutečnosti užívá pojem „*одностатевий шлюб*“.

Jako příklad zcela chybného překladu lze uvést překlad slovní spojení „*plátce daně*“, kdy autorky slovníku nabízejí ukrajinské slovo „*податківець*“⁵⁵. Avšak ***податківець*** je zaměstnanec finančního úřadu, tj. osoba, která daň vyměřuje a vybírá, nikoli platí. Pokud překladatel, obzvláště začínající, který ještě nemá patřičný jazykový cit pro ukrajinštinu, užije nabízený ekvivalent vlastně s významem antonyma, pak jeho text bude postrádat logický smysl a jeho překlad bude přesným opakem výchozího textu.

Na těchto příkladech jsem chtěla demonstrovat, že dvoujazyčné právníkové slovníky nejsou vždy spolehlivé. Osobně bych doporučovala používat spíše výkladové právníkové slovníky. Mně osobně se osvědčil internet, který umožňuje nejen rychlé vyhledávání pojmů, ale především dává možnost porovnat jednotlivé pojmy přímo v kontextech podobných dokumentů, a to z hlediska jejich významové ekvivalentnosti a správnosti užití.

Nezbytnou etapou procesu překládání právních dokumentů je korektura přeloženého textu jinou osobou, nejlépe odborníkem v oblasti práva.

⁵³ Myronova, H., Gazdošová, O., Česko-ukrajinský právníký slovník, MUNIPress, 2009, str. 73.

⁵⁴ Tamtéž, str. 86.

⁵⁵ Tamtéž, str. 47.

7. Rady pro překladatele právních textů

Domnívám se, že by bylo vhodné uvést několik poznámek o vlastním procesu překládání. Pokud jde o překlad právních dokumentů, pak tento druh překladatelské činnosti se v určitých stádiích nebude odlišovat od jiných překladů. Stejně jako při kterémkoli překladu je nejprve nutno se seznámit s textem, s jeho významovým obsahem. Na první etapě překladatel provádí analýzu textu, určuje jeho stylistické zvláštnosti, charakter lexikálního materiálu, pojmový aparát. Může se stát, že překladatel narazí na pojem, který mu není znám. Jak by tedy nejlépe měl postupovat překladatel, pokud tento termín není obsažen v dvoujazyčném slovníku, a není možné ho dohledat v jednojazyčném odborném výkladovém slovníku?

Doporučila bych se obrátit za pomocí k odborníkovi. V případě, že tato možnost není, nedoporučovala bych pro překladatele právních dokumentů vymýšlet pojem vlastní. Podle mého názoru je lepší nechat opisnou konstrukci, která by vysvětlila novou, neexistující v dotyčném jazyce skutečnost, popřípadě dát do závorky originální, cizí pojem. Na další etapě překladatel vytváří koncept překladu. Pak by měla následovat vlastní korektura textu, kdy překladatel odstraňuje případné chyby, překlepy. V ideálním případě bylo by vhodné, aby s přeloženým textem pracoval jazykový korektor, který nezná originál textu, a sleduje jen to, zda přeložený text odpovídá gramatickým a stylistickým normám jazyka, do kterého bylo překládáno.

Každý překlad by měl být co neadekvátnější, měl by co nejvíce vystihovat smysl originálu. I když otázka adekvátního překladu je teoretická a značná část překladatelů zastává názor, že úplné adekvátnosti při překládání z jednoho jazyka do jiného dosáhnout není možné, podle mého názoru, právě překlad právních dokumentů nejvíce odpovídá požadavkům adekvátnosti. Při překladu dokladů a jiných dokumentů majících normativní povahu překladatel nemá právo se odchýlit od znění originálu, zvolit jinou (třeba i stylisticky obratnější konstrukci), vypustit část věty, která se zdá být nadbytečná nebo převést obsah originálu svými slovy. Možná, že se i kvůli tomu někdy zdají být právní překlady neobratné a těžko srozumitelné pro laiky. Osobně jsem se setkala s případem, kdy jazykový korektor chtěl z překladu pojmu „*platnost a účinnost smlouvy*“ vyškrtnout jeden komponent s poukázáním, že jde o tautologii. Jde o naprosto odlišné právní skutečnosti, platná smlouva nemusí být vždy účinná,

okamžik nabytí platnosti a účinnosti se nemusí časově shodovat. Pokud by jeden komponent pojmu byl vyškrtnut, mohlo by to vést k nedorozumění při právním projednání smlouvy.

Pokud jde o překlad pojmů, překladatel nemůže měnit na začátku zvolený pojem i v případě, že v terminologické zásobě dotyčného jazyka existuje několik variant určitého pojmenování, např. pro označení pronajímatele a nájemce se v ukrajinštině užívá promiskue pojmy „орендодавець“ x „орендар“; „наймодавець“ x „наймач“. Pokud překladatel na začátku překladu nájemní smlouvy zvolí jeden terminologický pár, nesmí ho zaměnit za jiný, i kdyby z hlediska stylistických pravidel opakování nebylo vhodné.

Překladatel právních textů by měl vždy zachovat grafickou strukturu originálu. Umožňuje to lepší přehlednost a orientaci pro příjemce, který dotyčný jazyk neovládá. Striktně by toto pravidlo mělo být dodržováno při překladu osobních dokladů (pasů, rodných listů, oddacích listů aj.). V právní praxi je zvykem, že levá strana smlouvy je stranou věřitelskou, pravá – dlužnickou. Pokud by překladatel strany zaměnil, nebo překlad obou podpisů umístil na jednu stranu, mohlo by to zmást profesionální právníky.

Pokud překladatel dostává text, který musí být přeložen v elektronické podobě, je zvykem, že překladatel zachovává vzhled a velikost písma. Jestliže nějaká část textu je vyznačena určitou barvou nebo kurzivou, překladatel by měl následovat originál.

V případě, že text obsahuje určitou část v jiném jazyce, než do kterého je překládáno, překladatel by měl tyto části textu ponechat bez překladu, anebo je přeložit v rámci překladatelské poznámky a upozornit na to, z kterého jazyka bylo přeloženo. V právních textech není zvykem překládat latinské pojmy a výrazy.

Pokud jde o již zmíněnou otázku překladu jmen a příjmení, problém může nastat nejen při transkripci jmen z azbuky do latinky, ale i při skloňování ukrajinských příjmení. Někdy se zapomíná, že podle pravidel ukrajinského pravopisu ženská příjmení na rozdíl od mužských nemění svou podobu při skloňování. Je známý příklad nevhodného překladu z ruštiny do ukrajinštiny manželské smlouvy o rozdělení majetku pro případ rozvodu mezi Jevhenijí a Jevhenem Žuk (obě strany v originále byly označeny jen počátečním písmenem jména a příjmením), kdy překladatelská drobná chyba při skloňování rozhodla spor o vypořádání společného jmění manželů.

V překladu stálo, „že v případě rozvodu manželů, veškerý majetek se nabývá J. Žuk“. Advokát protistrany neměl těžkou práci prokázat, že pokud by obmyšleným měl být muž, pak by ve smlouvě stálo, „že majetek se nabývá J. Žukem“.

Na tomto příkladě chci demonstrovat, že někdy je nutná spolupráce mezi objednatelům překladu a překladatelem. Každou případnou nejasnost by měl překladatel konzultovat s těmi, kdo překlad zadává. V případě, že přímý kontakt není možný, překladatel by měl dát do závorky překladatelskou poznámkou a upozornit na problematické místo.

8. Závěr

V závěru své bakalářské práce bych chtěla shrnout cíle a čeho všeho se mi podařilo dosáhnout.

Mým původním cílem bylo získat co nejvíce informací o problematice překladu právních dokumentů. Snažila jsem se rozlišit a podrobněji specifikovat obecné teoretické otázky týkající se tohoto druhu překladu. V mé práci byly popsány důležité aspekty vývoje překladatelské činnosti. Byly představeny a nastíněny i některé nepříliš rozšířené teoretické koncepty překladu právní literatury. Při analytickém rozboru nového Česko-ukrajinského právního slovníku se mi podařilo nalézt několik nepřesností, které mohou mít vliv na překlad právní dokumentace.

Podle mého názoru právní dokumenty by měl překládat jen zkušený překladatel, který se specializuje právě na právní překlad. Překladatel právní dokumentace by měl být vybaven nejen znalostmi právních termínů neboli odpovídajícím pojmovým aparátem, ale také se orientovat v právních systémech obou jazykových společenství. Takový překladatel by zpravidla měl mít odpovídající právnické vzdělání nebo alespoň dlouhodobou zkušenost s překladem právních dokumentů. Před samotným překladem v oblasti práva by měl překladatel zvládnout nejen terminologii, ale i faktický materiál, zejména by měl mít povědomí o legislativním procesu, orientovat se v zákonech a procesních pravidlech, znát soudní soustavu, druhy zločinů a přestupků a mnoho dalších věcí, bez nichž je velice obtížně přeložit právní text. Omyly při překladu právního textu mohou vést nejen k materiální škodě, ale i k soudní žalobě. Jako důkaz lze použít obtížnost překladu do ukrajinštiny českého pojmu „loupež“, která může být přeložena buď jako „hrabiž“ nebo „rozbij“ a to s ohledem na naplněnou skutkovou podstatu. Pokud překladatel zvolí špatný termín, může to někoho stát 5 let odnětí svobody navíc.

Príloha č. 1.

Tabulka transliterace ukrajinských písmen do latinské abecedy.

A	B	C	D	E
№	Укр. Літери	Лат. Літери	Примітки	Приклад застосування
1	А	A		Алупка/Alupka
2	Б	B		Борщагівка/Borshchahivka
3	В	V		Вишгород/Vyshhorod
4	Г	H/gh	При відтворенні сполуки -зг-	Городище/Horodysheche, Згурівщина/Zghurivshchyna/Zghurivschyna
5	Г	G		Гонта/Gonta
6	Д	D		Дубовець/Dubovets´
7	Е	E		Елеонора/Eleonora
8	Є	Ye/ie	ує на початку слова -іє в інших позиціях	Євген/Yevhen, Наєнко/Naienko,
9	Ж	Zh		Житомир/Zhytomyr
10	З	Z		Збараж/Zbarazh
11	И	Y		Медведин/Medvedyn
12	І	I		Іванків/Ivankiv
13	Ї	Yi/li	Yi- на початку слова, -ii- в інших позиціях	Ївга/Yivha, Гаваї/Havaii, але в практиці Мліїв/Mliyiv
14	Й	Y	у- на початку слова, -i- в інших позиціях	Йосип/Yosyp, Стрий/Stryi
15	К	K		Київ/Kyiv
16	Л	L		Лебедин/Lebedyn
17	М	M		Митниця/Mytnytsia
18	Н	N		Немишаїв/ Nemyshaiv
19	О	O		Обухів/Obukhiv
20	П	P		Полтава/Poltava
21	Р	R		Ромни/Romny
21	С	S		Суми/Sumy
23	Т	T		Тетіїв/Tetiiv
24	У	U		Ужгород/Uzhhorod
25	Ф	F		Феофанія/Feofania
26	Х	Kh		Ховрах/Khovrakh
27	Ц	Ts		Цєков/Tsekov

28	Ч	Ch		Чернівці/Chernivtsi
29	Ш	Sh		Шостка/Shostka
30	Щ	Shch/sch		Тараща/ Tarascha/Tarashcha
31	ь	'	в усіх позиціях	Львів, L'viv
32	Ю	Yu/iu	Yu на початку слова, -iu- в інших позиціях	Юрій/Yurii, Крюків/Kriukiv/Kryukiv
33	Я	Ya/ia	Ya на початку слова, -ia- в інших позиціях	Яготин/Yahotyn, Марія/Maria, Знамянка/Znamianka/але і Znamyanka, Ічня/Ichnia/але і Ichnya

Tato tabulka byla převzatá z knihy I. V. Koruntse Vstup do překladačství⁵⁶.

⁵⁶ Корунець, И.В., Вступ до перекладознавства, Вінниця, Нова книга, 2008 str. 145-147.

Seznam použité literatury

- Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A., Teorie práva, ASPI 2003.
- Čechová, M. a kol., Současná česká stylistika, ISV Praha, 2003.
- Daneš, Fr. a kol., Český jazyk na přelomu tisíciletí, Academia 1997.
- Demlová, E., Projevy psané a mluvené, spisovné a nespisovné v jazyku práva, In Sborník z olomoucké konference 23.-28.8. 1993.
- Nebeská, I., Macurová, A., Jazyk a jeho užívání, sborník k životnímu jubileu profesora Oldřicha Uličného, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1996.
- Tomášek, M., Právní překlad v praxi, Linde 2003.
- Soudní tlumočení v teorii a praxi, kol. autorů, Komora soudních tlumočnicků, Praha 2007.
- Občanský zákoník ČR (zákon č. 40/1964 Sb.).
- Obchodní zákoník ČR (zákon č. 513/1991 Sb.).
- Жовтобрюх, М.А., Развитие украинского терминологического языка в дооктябрьский период, In Вопросы филологии, Москва 1969.
- Загнітко, А.П., Данилюк, І.П., Ділова українська мова, Донецьк 2006.
- Комиссаров, В.Н., Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.ыков Москва: Высш. школа, 1990, elektronická verze knihy.
- Мацько, Л.І., Сидоренко, О.М., Мацько, О.М., Стилїстика української мови, Київ, Вища школа, 2003.
- Корунець, И.В. Вступ до перекладознавства, Вінниця, Нова книга, 2008.
- Рецкер, Я. И., Теория перевода и переводческая практика, Москва, Международные отношения, 1974.
- Myronova, H., Gazdošová, O., Česko-ukrajinský právnický slovník, MUNIPress, 2009.
- Чесько-українсько словник, Київ, Наукова думка, 1988-1989, díl II., str. 701

Internetové zdroje

http://cs.wikipedia.org/wiki/Babylonsk%C3%A1_v%C4%9B%C5%BE (poslední záznam ze dne 5.6. 2009)

<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/209666-akcept>

<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/351753-vindikace>

[http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&id_desc=65522&s_lang=2&title=norimber
sk%E9%20pr%E1vo](http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&id_desc=65522&s_lang=2&title=norimber
sk%E9%20pr%E1vo) (poslední záznam ze dne 5.6. 2009)

http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&id_desc=23333&s_lang=2&title=Ekloga
(poslední záznam ze dne 5.6. 2009)

http://www.cojeco.cz/index.php?s_term=&s_lang=2&detail=1&id_desc=55657
(poslední záznam ze dne 5.6. 2009)